

פרשת עקב – הזהיר בברכת המזון

מהפסוק בפרשה: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (ח י) למדו רבותינו במסכת ברכות (כא.) שיש מצוות עשה מהתורה לברך ברכת המזון.

אף על פי שנאמר בהמשך הפסוק "עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ", ומשמע מכאן שחיוב ברכת המזון הוא רק בארץ ישראל, בכל זאת חייב כל יהודי בברכת המזון גם בחו"ל. ומדוע? הסביר בעל "תורה תמימה" שעיקר ההודאה היא על האכילה והשביעה, ומכיוון שאין הבדל באכילה ובשביעה היכן אוכלים, לכן חיוב ברכת המזון הוא גם בחוץ לארץ.

במסכת ברכות (לה.) אמרו רבותינו שאסור לאדם ליהנות מהעולם הזה בלי שיברך, ומי שאכל ולא בירך כאילו מעל בהקדש. המקור לדבריהם משני פסוקים בתהלים, שנראים סותרים זה את זה: מצד אחד כתוב שהארץ שייכת לה: "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהָ" (תהלים כד א), ומצד שני כתוב שהארץ ניתנה לבני אדם: "הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם" (תהלים קטו טז). ומתוך זאת האמורא רבי לוי: לפני שאדם מברך ברכת הנהנין עדיין שייכת הארץ וכל אשר בה לה' ואסור לאדם ליהנות ממה שאינו שלו; ומה שכתוב שהארץ ניתנה לבני האדם, זה לאחר ברכה. כלומר באמצעות הברכה אנחנו מקבלים היתר לאכול מפרי הארץ.

המצוה מהתורה היא לברך אחרי אכילת לחם, שנאמר: "תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם... וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (ח ט–י), וחכמים למדו בקל וחומר שצריך לברך גם לפני האכילה (ברכת "המוציא"): אם אדם שָׂבַע צריך לברך את ה' – כל שכן שכשהוא רעב ראוי לאדם לזכור את ה' ולברכו על מה שרוצה לאכול. כמו כן, הרחיבו חז"ל את חובת הברכה על לחם לכל מאכל ומשקה, ותיקנו לברך ברכה ראשונה ואחרונה בכל אכילה ושתייה.

על החיוב לברך נשאלת שאלה: כאשר מישהו נותן לי איזה דבר מחובתי להכיר לו טובה, ואם אודה לו זה ישמח אותו, והוא גם ירצה להמשיך ולתת לי. אבל למה הקב"ה צריך את הברכה שלי? האם זה עושה לו טוב? האם בזכות הברכה הוא ייתן לי עוד?

התשובה על כך בפסוקים הבאים: "הַשֶּׁמֶר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ... פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ, וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת, וּבִקְרָא וְצִאָנָה יִרְבֶּנּוּ, וְנִסְסָף וְנִהָב יִרְבֶּה לָךְ, וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה. וְרָם לִבְבֶּךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ... וְאָמַרְתָּ בְּלִבְבֶּךָ: כֹּחִי וְעֵצָם יָדִי עָשָׂה לִי אֵת הַחֵיִל הַזֶּה! וְנִכְרַתְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ פִּי הוּא הַנְּתִן לָךְ פֶּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל" (ח יא–יח).

התורה מלמדת אותנו שהברכות שאנו מברכים את ה' מועילות לנו, כדי שנזכור מי נתן לנו את כל מה שיש לנו, ולא נתגאה לחשוב שבזכות כוחנו וחוכמתנו השגנו את כל מה שיש לנו.

בנוסף על הברכות לפני אכילה ואחריה, תיקנו חכמים לברך ברכות שבח והודאה לה' אף על פי שלא נהנה, כמו ברכות השחר, "כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו", כלשון הרמב"ם (הלכות ברכות א ג-ד). מטרת הברכות לפתוח לנו את העיניים ולתת לנו בכל יום תזכורת ממי קבלנו את השפע, וכשנהיה מודעים לכך יושפע עלינו עוד שפע רב.

רבי יוסף יעבץ, שהיה ממגורשי ספרד, כתב בספרו "חסדי ה'" (מאמר "אשרי האיש") על הזהירות הנדרשת בברכת המזון: לברך בשפה ברורה ולא במהרה, ולבטא כל אות כהלכה, ולהבין ולשים לב לכל מילה שמוציאים מהפה. הוא מציין שיש מצוות שהתמזל מזלן והן זכו שהכל מקיימים אותן בשמחה ובטוב לבב, כמו מצנת פורים וביעור חמץ; "ויש שאין להם מזל, כברכת המזון, שהכל מקיימים 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ', ואין הכל מקיימים 'וּבְרַכְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ'. ורבו האוכלים למעדנים בשובה ונחת, וברכו בקול נמוך ובשפה חלושה, ברכה נחוצה רצוצה, בלי כוונה ובלי דקדוק באמרותיה, ואין צריך לומר באותיותיה".

וכך כתב המשנה ברורה (סימן קפה סעיף קטן א): "כתב ב'ספר החינוך': כל הזהיר בברכת המזון, מזונותיו מצויים לו כל ימיו בכבוד. והמדקדק יזהר לברך לכתחילה תוך הספר ולא בעל פה".